

ARIAN LEKA

**TJETRI NË KRIJIMTARINË E SHKRIMTARIT JOVAN
NIKOLADIS DHE HETERONIMIA SIKRIJUESE E IDENTITETIT
VIRTUAL**

821(497)(049.3)

Tjetërsia dhe Tjetërsimi

Koncepti i “Tjetrit” në kulturën europiane është hulumtuar herët, duke u bërë objekt vëzhgimi që nga kohët klasike, kur “Tjetri” ishte *Barbaari* - kulturalisht i ndryshëm nga individi *Unë* dhe bashkësia *Ne*. Si të tillë, *barbarë*, përfillëshin popujt, kulturat dhe shoqëritë *e tjera / të huaja*, që nuk kishin të njëjtën kulturë me ata që i emërtuan ata dhe që nuk përdornin të njëjtin standard me jetesën e vendasve të tjerë / *jo-barbarë*.

Gjithë sa Greqinë antike nisi si një kundërvënie mes Veriut dhe Jugut dhe ndaj trakëve e skitëve, sot është shndërruar në eponim të ndarjes kulturore mes Lindjes (*Tjetri* - barbar, fisnor, i prapambetur, primitiv) dhe Perëndimit (*Ne* - të qytetëruarit).

Ky kod dikotomik shenjimi, që dikur ishte pranuar si normë për qytetërimin antik, e mbrojti thelbin e vet, duke mbërritur si i tillë edhe sot kurtermi hapsinor Lindje / Perëndim nuk përdoret më për të dalluar drejtimit në natyrë, por për të përkufizuar kulturën e një shoqërie që vendoset pranë apo larg boshtit të vlerave qytetëruese.

Në diskursin fenomenologjik, termi *Tjetri* shtjellohet si një *alter ego*, një *TjetërVetë* dhe si një pikëmbështetje për intersubjektivitetin¹. Kjo pikëpamje *Tjetrikrijon* marrëdhënien, keqkuptimin apo marrëveshjen mes nesh, duke na nxitur ta vështrojmë nocionin si mundësi për t’u vendosur në vendin ku *Tjetri* lindodhet dhe duke e sugjeruar *Tjetrin* si burim objektiviteti në vlerësim.

Ndërkohë, diskursi filozofik i referohet konceptit *Tjetri* si entitet homolog i përcaktimit të vetes dhe “tjetërsisë”, që e bëjnë të dallueshëm *Tjetrin* nga përfaqësimi simbolik i vetes.

Këtyre koncepteve, përkufizimit të *Vetes* dhe cilësimit të *Tjetrit* dhe sidomos marrëdhënies (ar)miqësore mes tyre, shkrimtari Jovan Nikolaidis i ka kushtuar vëmendje të posaçme prej më shumë se dy dhjetëvjeçarësh.

Ky zë i “modest, por i pathyeshëm”, siç vetëcilësohet, i ka shprehur idetë e tij përmes librave dhe artikujve të shumtë kushtuar temës së *Tjetrit*. Shkrimtari Jovan Nikolaidis ka krijuar një epistemë rreth termit, që në thelb do të thotë ta njohësh dhe ta kuptosh *Tjetrin*.

Duke filluar me shkrimet më të hershëm, te cilat janë botuar në mediat sociale për lexuesin e cilësuar, me të cilin autori ndërvepron në mënyrë të atypëratyshme dhe të drejtpërdrejtë dhe deri te libri më i fundit “Shqiptarët dhe unë”², publikuar për lexuesin anonim të librit tipografik, ky autor trajton konceptet *Tjetri*, *Tjetërsia* dhe *Tjetërsimi* si ambivalencë dhe si të rëndësishme për ndërtimin e identiteteve shoqërore.

¹ Edmund Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*. “Martinus Nijhoff Publishers”. The Hague, Netherlands, 1982. Fq. 42-62.

² Jovan Nikolaidis: *Shqiptarët dhe unë*. “Koha”, Prishtinë, 2018.

Një mendim i tillë ndjek nocionet e Zygmunt Bauman-it, që e shtjellon *Tjetërsinë* si thelbësore për krijimin e kategorive të identitetit. Sot jetojmë në periudhën kur duhet të pajtohemi me ambivalente, që krijojnë ndjesitë kundërta e të përziera ndaj atij objekti të përbashkët të cilin e cilësojmë *I huaj*.¹

Nga ana tjetër ky autor i kundërvihet epistemës, duke u ndarë nga “doxa” dhe duke u larguar nga stereotipet dhe mendimi i kolektiv ndaj *Tjetrit*, për t’i dhënë atij një rol të ri në përcaktimin e kufijve socialë e kulturorë.

Edhe në këtë rast metaforat Zygmunt Bauman-it rreth “brenda dhe jashtë kufirit” rimerren nga Jovan Nikolaidis si në rrafshin politik e social ashtu edhe në atë kulturor. Idetë tilla janë shprehur në libra të veçantë, siç janë plotësuar edhe përmes komunikimit të autorit me lexuesin virtual, duke filluar nga themelimi i shoqatës kulturore “Plima / Batica” në vitin 1996 e më vonë me revistën kulturore “Plima Plus”, që promovon multikulturalizmin, multilinguizmin dhe diversitetin kulturor, përmes pohimit të vlerave dhe kundërvënies ndaj ringjalljes së stereotipeve ndaj *Tjetrit*, të cilin priremi ta shtyjme drejt tjetërsimit.

Teksa shpreh pikëpamjet e tij mbi rendin simbolik të vendasit dhe të ardhurit, të tjetrit tonë, të minoriteteve dhe të huajve, autoktonëve dhe aloktonëve, ky autor shkruan se vendin ku ai jeton nuk ka pakica apo shumica kulturore, nuk ka të Tjerë dhe se të gjithë çdo banor i Malit të Zi është shtetas malazez.²

Krahas këtij mendimi studiuesi kroat Goran Starcević³ veçon edhe një tjetër ide të Jovan Nikolaidisit, kur ky shkruan rreth marrëdhënieve historike të ballkanasve të djeshëm dhe të sotëm me kulturën. Kronologjia e mendimit shënon se për grekët kultura ishte një shenjë që dallonte botën e përbashkët, kolektive (*koinos kosmos*) nga bota private (*idios kosmos*) e zhvilluar falë përvojës dhe njohurive personale dhe që mbetet e veçantë dhe unike, autori vënë në veprim një lojë sarkastike fjalësh, duke e quajtur Ballkanin jo një *idios kosmos*, por një “botë idiotike”.

Duket sikur autori, ndonëse i njeh kufijtë e realitetit dhe të iluzionit, mëton afrimin me filozofinë utopike të Thomas More, ku qytetarët janë së përkushtuar ndaj lumturisë së të tjerëve po aq sa edhe për kënaqësisë së tyre, siç paraqitet në librin “Shqiptarët e mi dhe Mali i Zi i Jonë”. Por kur pjesë e asaj që ndodh në realitet bëhet edhe ky autor, ndjesitë përziehen, bëhen ambivalente, ku jo rrallë *Vetja* është *Tjetri* në gjendjen e tij të lirë apo i tjetërsuar.

Tjetri në veprën Shqiptarët dhe unë

Për shkak të multikulturalizmit *Tjetri* në Ballkan është i ndryshëm nga *Ne* për nga origjina, kombësia, besimi, ideologjia dhe përfaqësimi social, duke qenë gjithashtu *Tjetri* që t’u ndodh pranë. Ai shfaqet si “kërcënim për rendin dhe rregullimin e gjithë botës tuaj”, siç do të shprehej J.P. Sartre⁴, por njëkohësisht edhe shkaktar që ajo botë “përhumbet nga vlerave të të Tjerëve, mbi të cilat nuk keni kontroll”⁵.

Marrëdhënia e tillë e bën jo të lehtë formulimin e pyetjes “kush jam” dhe thujtjes të pamundur përgjigjen e drejtë se “kujt i përkas”, të cilat Jovan Nikolaidis i parashtron që në parathënien e librit “Shqiptarët dhe unë”⁶. Për të theksuar se identitetet e tij të shumëfishta janë pjesë e tij integrale, ai përdor metaforën e ujërave të detit, ujërat malazeze të të cilit vështirë se ndahen nga shqipja, italishtja dhe kroatishtja.

¹ Zygmunt Bauman: *Modernity and Ambivalence*. “Polity Press”. Cambridge, UK, 1993, fq. 73-101.

² Shih Jovan Nikolaidis, Monahos 6. Portali “Plima”, 2017.

³ Goran Starcević: *Groblje kao metafora zajedničkog svijeta*. <http://www.e-novine.com>. 17. Qershor 2016.

⁴ Jean Paul Sartre. *Being and Nothingness*. “Washington Square Press”, 1993.

⁵ Shih Paul Vincent Spade, Jean-Paul Sartre’s *Being and Nothingness*, 1996.

⁶ Jovan Nikolaidis, *Shqiptarët dhe unë*. “Koha”, Prishtinë, 2018.

Të shkruash për *Tjetrin*, që të rri përkrah, që të rri përbri dhe që të shfaqet përpara gjatë gjithë historisë, bëhet veprimtari po aq e rrezikshme, sa të marrësh përsipër të pajtosh fantazmat e së kaluarës dhe të sheshoh paragjykimet e shumta në Ballkan.

Nga ana tjetër, të shkruash jo përshtypje udhëtimesh, por një thurimë të plotë për *Tjetrin*, nuk është njëlloj si të shkruash një libër për *Veten* dhe për njerëzit me të cilët ndan të njëjën gjuhë, të njëjtat kujtime, të njëjtë paragjykime, të njëjtë stereotipe të të menduarit, të njëjtën histori dhe të njëjtën kulturë.

Kjo pasi duhet të dëshmosh jo vetëm se të prek fati që është treguar mizor ndaj *Tjetrit*-fqinj, si në rastin e Medeas - një e huaj në kontekstin e kulturës vendase - por edhe t'i kundërvihesh haptazi stereotipeve endemike ballkanase të cilat, pavarësisht kanë zënë vend dhe na duken normale jo ngase janë të vërteta, por ngaqë i kemi dëgjuar të përsëriten kudo dhe për një kohë të gjatë.

Pikërisht normaliteti i këtij auto-stereotipi që riprodhohet edhe përmes sistemit arsimor është më i tmerrshëm se të gjitha mizoritë së bashku, siç shkruan Hanna Arendt¹. Pikërisht këtë normalitet të ngritur mbi mitin e ushqyer me pragjykim përpiket ta demitizojë Jovan Nikolaidis përmes komunikimit të tij me lexuesin virtual të portalit Plima dhe në librin “Shqiptarët dhe unë”.

Të zgjedhësh këtë pozicion dhe të shkruash një libër si ky nuk duhet të jesh i frymëzuar, duhet të jesh i drejtë. Kjo pasi ky *Tjetër* nuk është i panjohuri diku. Me *Tjetrin* ke ndarë jo vetëm gjeografinë, por edhe historinë edhe heronjtë kulturorë të cilët, para se të ishin të tillë, kishin qenë grabitës, përdhosës dhe shkelës tabush që për njërin anë u heroizuan dhe për anën tjetër u demonizuan me kalimin e kohës². Nën këtë pikëvështrim *Tjetri*-fqinj përfshihet në garat për hegjemoni kulturore dhe për etninë e pastër ku heronjtë kulturorë përfshihen në katalogun e miteve të ricikluara.

Si shkrimtar Jovan Nikolaidis e ka kuptuar se mirësjellja intelektualiste nuk do të na lejojë të shprehemi pa fshehur gjë mbi ngjashmëritë dhe dallimet, mbi fajet, gabimet, mbi detyrat dhe veset, për kohërat kur ishim pranë dhe për vitet kur u ndamë dhe kur pusitë zunë vendin e dyluftimeve, siç vajet dhe gjamat zënë vendin e këngëve të dasmave, siç i ndeshim në këngë të ngjashme të Eposit *Tonë* dhe të *Tjetrit*.

Heteronimet si medium i vetvetes

Përpjekja për t'iu afruar temës së *Tjetrit* (shqiptari në këtë rast) ka bërë rrugë të gjatë me Jovan Nikolaidisin, i cili për t'iu qasur *Tjetrit* shfrytëzoi konceptin letrar të heteronomisë apo polinomisë.

Është i njohur fakti se në kontekstin e psikoanalizës, pas heteronimeve të përdorura vërehet kërkesa për t'u çliruar prej detyrimit që sjell me vete përkatësia. Te Jovan Nikolaidis kjo prirje mund të vështrohet edhe si kërkesë për shumëfishimin e formave të lirisë, që shkojnë përtej emrit dhe përfaqësimeve të tij, përtej domethënieve dhe kufizimeve të ciliësimit (malazez, i krishterë, etj).

Përveç emrit të njohur, tekstet e këtij autori i shfaqen lexuesit klasik dhe atij virtual herë si Joanis Arvaniti dhe herë si Sandro Galeb. Në emër të këtij të fundit shkruhen ditarët meditativë dhe kujtimet, përfshi edhe mendime mbi vetë Jovan Nikolaidisin, ndërkohë që me Joanis Arvanitis shkruhet prozë autofiksion.

Është e qartë se ky autor nuk përdor thjesht pseudonime letrare, por heretonime. Ai i përdor heretonimet e veta për të krijuar identiteve të pavarura edhe nga vetë ai. Përmes tyre ai zgjeron lirinë e të shprehurit, qoftë kur shkruan për të vetët, qoftë kur shkruan për tjetrin.

Në tekstin “Një përpjekje për autobiografi” narrativa e Jovan Nikolaidisittë krijon bindjen se bëhej fjalë për një individ krejt të ndryshëm nga Sandro Galeb. Ai e thekson faktin se e kaloi gjithë jetën në vijën e demarkacionit, mes dy horizonteve të ndryshme kulturore dhe shoqërore, mes konflikteve të vullshme, mes horizontit totalitar dhe horizontit globalist, mes komunizmit të vdekur dhe nihilizmit agresiv,

¹ Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, “Penguin Books”, London, 2006. Fq. 276-277.

² Shih: James G. Frazer. *Myths Of The Origin Of Fire*. “Barnes & Noble”, New York, 1996.

ndërkohë që heteronimi i tij Sandro Galeb paraqet një natyrë të dytë, më meditative, që i përket mendimit, jo aksionit.

Teksa merr në shqyrtim krijimtarinë e heteronimit tjetër Joanis Arvanitit studiuesja Jelena Knežević, vëren se romani “Naši su životi bjekstva” vjen si një projekcion dinjitoz dhe i gjallë i shqiptarëve dhe ihapësires malazeze, madje edhe më e gjerë, i hapësirës ballkanike në tërësi. “Përmes historisë familiare përftohet një roman metapoetik, ku bashkë me toponimet shqiptare të Korçës dhe Lumit Devoll shprehet edhe të kuptuarit e dashurisë sabbatike për *Të tjerët*,¹ thekson autorja e studimit, duke vëzhguar sesi autori plotëson identitetin real me një identitetin e ri mendor dhe stilistik të Joanis Arvanitis.

Me heteronimet Joanis Arvaniti apo Sandro Galeb, që Jovan Nikolaidis përdorur, ndihet dëshira e daljes prej një këmishës së forcës së një identiteti të vetëm. Përmes këtij pluraliteti identitetesh autori shndërrohet në një “medium të vetvetes”, siç e cilëson procesin Fernando Pessoa. Prej heteronimisë së shumëqëllim të këtij autori kuptohet gjithashtu edhe vullneti i braktisjes së paracaktimit etnik dhe kulturor.

Por a mund t’i kërkojmë gjurmët e transkomunikimit dhe të krijimit të identiteteve të tjerë virtualë te prirja e heteronimeve që përdor shkrimtari Jovan Nikolaidis? A përfaqëson kjo formë një mënyrë të tërthortë komunikimi apo edhe një mënyrë tjetër jetese në mendim, sikurse edhe forma të tjera ekzistence përmes shkrimit?

Heteronimi Sandro Galeb, për shembull, krijon një entitet me tipare të tjera, ku Sandro shfaqet si njeriu që jeton në një mjedisi multireligjöz. Megjithatë ai nuk është mbështetës i asnjë feje dhe besimi, por shkruan mendurshëm diskutime rreth kombit dhe identitetit.

Rasti Kierkegaard dhe Pessoa jep disa mënyra të gjera interpretimi lidhur me rolin dhe ndikimet stilistike dhe përfaqësimet kuptimore të autorëve që përdorin heteronime.² Por me ndarjen e identitetit letrar në personalitete të trefishtë shkrimtari Jovan Nikolaidis paraqitet si mjeshtër largimit dhe afrimit të Vetes nga Tjetri. Ai e krijon *Tjetrin* nga brenda *Vetes*, duke e tjetërsuar botën fizike në botë virtuale përmes heteronimisë.

Do të jetë e hapur udha për studiuesit, të cilët mund të hulumtojnë se çfarë ndodh me edhe me këtë autor kur shkruan jo vetëm për *Tjetrin* me emrin e tij dhe kur shkruan me njërin nga heteronimet. Si i zgjedh ai ato: në bazë të tematikës apo të stilit? Çfarë tiparesh dhe cilësish u ka dhënë atyre dhe a ruhen ato kur kalojnë nga libri në libër. A do të ishte e mundur që bashkë me ndryshimin e emrit të ndryshojë edhe identiteti i heteronimit? Çfarë mund të ndodhë, për shembull, nëse lexuesi malazez, serb apo kroat lexon të njëjtin tekst të nënshkruar me Joanis Arvaniti, Sandro Galeb dhe me Jovan Nikolaidis? A vërehen dallime të rrafshit stilistikor midis teksteve të shkruar me heteronimeve letrare, a shfaqen aty prani të personaliteteve të tjerë?

Është e dukshme se Jovan Nikolaidis nuk i krijon heteronimet vetëm e vetëm për t’u shprehur në stile të ndryshme, por për të shpikur një idiomë, për të hyrë nën lëkurën e Tjetrit dhe për të shprehur në vokacionin e tij, si një alter ego.

Prej këtej do të ishte me interes të vëzhgohej, për shembull, se çfarë ndodh me ndjesitë nacionaliste apo kozmopolite të autorit kur ai nënshkruan me Jovan Nikolaidis dhe kur nënshkruan Sandro Galeb apo me

¹ Shih artikullin *Drugom priči kao čovjeku*, të Jelena Knežević, botuar në poeralin Stav, më 8 qershor 2018. <http://www.stav.com.hr>.

² Lidhur me argumentin e rolit dhe ndikimet e heteronimeve në krijimtarinë e një autori shih *Kierkegaard's Influence on Literature, Criticism, and Art: The Anglophone World*; Jon Bartley Stewart ed. “Ashgate Publishing Limited”, England, 2013. Elisabete M. de Sousa and António M. Feijo: *Fernando Pessoa: poets and philosophers*; Ernesto Sábato: *The darker side of Kierkegaardian existence*. faqe 57-86

Joanis Arvaniti? Cili prej tyre shprehet më qartë dhe a mund të jenë ata i njëjti autor pas përdorimit të hereronimeve si formë e shumë personaliteteve në një të vetëm?

Forma të shfaqjes së Tjetrit në qytetërimet lokale

Jovan Nikolaidisdhe format eshumëllojshme të shfaqjes së teksteve të tij ndaj temave ballkanike dhe kureshtja për *Tjetrit* që rri pranë, e ka zanafillën me themelimin e së parës gazetë në gjuhën shqipe në Mal të Zi, me titullin “Kronika”. Por nëse do të zgjedhim një gur shenjtar, si të tillë mund të vendosim librin “Tespihet prej fosfori”, botuar në Tiranë gjatë vitit 2009.

Duke lexuar tekstet e këtij autori në harkun e 10-15 viteve të fundit, vëren se tek ai rri metafizika e “njeriu i revoltuar”, portretin e të cilit Albert Camus e ka përshkruar si histori të mendimit që shkon paralelisht me historinë e rebelimit.

Këto dy gjendje humane vihen në bashkëveprim jo vetëm kur përballen me padrejtësinë dhe zhgënjimin, por si akte rebeluese “që shprehin nostalgji për pafajësinë dhe bëjnë thirrje për thelbin e qenies”.¹Te Jovan Nikolaidis kjo ndjesi ngre krye kur i duket të tejkalojë mendësinë e të vetëve dhe të vetvetes, për ta kaluar të drejtën në anën e *Tjetrit*, madje të bëhet si *Ai*.

Me këtë krijimatri autori është njeriu që angazhohet dhe që nuk ndihet mirë kur mendjet e lira robërohen. Por, teksa lexon tekstet e Jovan Nikolaidisit në portalin “Plima”, te “Letrat e reja ulqinaqe”, te “Idetitetet tona”, botuar në vitin 2013, te “Tespihet...” dhe te libri më i fundit “Shqiptarët dhe unë”, të krijohet mendimi se ky autor ka poshtë lëkurës së tij hartën e Haemusit, Ballkanit Jugperëndimor apo Europës Juglindore, siç na pëlqen ta quajmë sot.

Në çdo kapitull të librave të tij rreth temës së *Tjetrit*, shprehet kërkesa për multikulturë, diversitet, për një shoqëri me pluralizëm kulturor, kulturë polilingvistike, siç ndihet edhe shpresa dhe zhgënjimi, por jo dorëheqja e dorëzimi, e cila jo rrallë ka lodhur idealistët e stoikët.

Në këto tekste lexuesi përplasat me njeriun që kërkon të vërtetën e thjeshtë dhe ka dëshirë për zgjerim të kuptimit të termit identitet dhe më shumë liri në komunikim. Dilemat e shfaura lidhen me dyshimin se ajo që po ndërtojmë i ngjan më shumë urave apo mureve, nëse po projektojmë të ardhmen apo po përtërijmë të kaluarën, duke iu rikthyer kompleksit të përuljes dhe i epërsisë në marrëdhënie me *Tjetrit*.

Këtë fakt nënvizon edhe kritiku Vladimir Vojonivić kur, duke u shprehur për librin “Valdanos” shkruan se gjuha dhe literatura malazeze dëshiron të mbivendoset ndaj vlerave të kulturave të tjera që zhvillohen në atë vend, ndërkohë që këtë ndjenjë superioriteti nuk e shfaqin edhe ndaj kulturave të tjera.²

Po ta lexosh krijimtarinë e Jovan Nikolaidisit si një vepër që plotësohet vazhdimisht, bëhet i qartë edhe ngulmimi i autorit për të na e sjellë *Tjetrit/shqiptar* jo vetëm më pranë, por sa më larg idealizimit.

Kjo prirje bëhet e dukshme sidomos kur *Tjetri/shqiptar* paraqitet i shoqëruar me historinë e tij, të cilën autori dëshmon se e njeh jo vetëm për sa i brendashkruhet territorit që përkufizohet si Shqipëri në kufijtë e sotëm gjeo-politikë, por edhe të një hapësire më të gjerë ku jetuan dhe jetojnë shqiptarë, në Kosovë, Mal të Zi, Maqedoni e sidomos te arvanitasit dhe te arbëreshët e Italisë.

Duke ndjekur argumentet, faktet, shpjegimet, ëndrrat dhe makthet, dëshirat e mira, urimet dhe mospajtimet e hapura, që autori shpreh gjatë rrugëtimeve të tij në Shqipëri dhe Kosovë, duket se shkrimtari Jovan Nikolaidis shfaqet i zhveshur si prej *etnofilisë* ashtu edhe përballë *etnofobisë*. Ai vazhdon të pohojë atë që ka filluar të thuret që herët në Epos: pranimin e *Tjetrit* jo si armik, por si të barabartë e ndonjëherë edhe si më me shumë virtyte e cilësi, siç e gjejmë në disa verione në Epos.

¹ Albert Camus, *The Rebel*. “Penguin Random House”. London, 1993.

² Vladimir Vojonivić, *VALDINOS ili o religiji apsolutne sumnje*. Pogoricë, 2015

Autori i lëshon gjithmonë e më shumë vend konceptit se pozita më e këshillueshme ndaj *Tjetrit* nuk është armiqësia dhe konstatimi i armiqësisë, por përfillja e tij si i ndryshëm nga ti dhe i barabartë. Ky autor e shpreh qartë nevojën që ka shoqëria ballkanase ai për vetëidentifikim ashtu edhe për pranimin e Tjetrit, ndaj dhe vëzhgimet përqipen t'i shmangen me sa munden rimitizimit.

Në përfundimet e tij duket se shoqëria ballkanase nuk ka arritur ende t'i shfaqë pa inferioritet vlerat, edhe pse e di se është e qarkuar nga “qytetërime lokale” dhe globale, që kanë prirje të thesuara narcizmi.

Tjetri i Jovan Nikolaidisit i rri pranë përfytyrimit të *Tjetrit* të Ryszard Kapuscinski, të cilin e “takojmë përgjatë rrugës dhe nëpër botë në një mënyrë të dyfishtë: si “person si ne të tjerët”, me “gëzimet dhe pikëllimet e tij”, por edhe si një person të dytë, “i cili përputhet me të parin dhe që është bartës i karakteristikave racore dhe të një tjetër kulture besimi dhe bindjeje”.¹

Nga ana tjetër kontributi i këtij autori përmes botimit të artikujve në mediet sociale, të cilat i drejtohen lexuesit virtual e zgjeron komunikimin e tij, duke e bërë pjesë të një marrëdhënjeje më të gjerë që interesohet mbi jetën reale të tjetrit dhe përfytyrimin e *Tjetrit* në letërsi.

¹ Ryszard Kapuscinski. *Tjetri*. “Botimet Papirus”. Tiranë, 2018.